

DEMOKRASİNİN DİNSEL NİTELİKLERİ¹

Arş. Gör. Hasan YENİÇİRAK²

Modern devlet kuramının bütün önemli kavramları, dünyevileştirilmiş ilahi kavramlardır... her şeye kadir Tanrı, her şeye kadir kanun koyucuya dönüşmüştür...³

ÖZET

Demokrasi, modernitenin yeni baştan yarattığı kavramlarından biridir ama aynı zamanda sekülerleştirilmiş ilahi bir kavramdır. Demokrasi hem her şey hem de hiçbir şeydir. Düşünür sayısı kadar demokrasinin tanımı yapılabilir. Demokrasinin bu tanımlanamazlığı, kavramın genişliğinden ve her bir dönemin kendine özgü koşullarından gelmektedir. Çalışmanın amacı modern ve postmodern dönemdeki kullanımları çerçevesinde, demokrasinin ne ölçüde dinsel boyut sergilediğini göstermek olacaktır. Bu gayeyle Fransız Devrimi esnası ve sonrası demokrasi düşüncesinin hangi bağlamda dinsel nitelik sergilediği tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Din, Fransız Devrimi, Modern, Postmodern

ABSTRACT

Democracy is term which modernity creates all over again but it is secularized divine term,. Democracy is both everything and nothing. There is clearly no definition of democracy. There can be done definition of democracy as much as number of thinker. Indescribability of democracy is stems from extent of term and conditions of inherent to every period. The purposive of working is to show to what extent democracy exhibits dimension of religious, within scope of usages of ancient, modern and postmodern era of democracy. In this case, it will be argued in which context is thoughts of democracy in the later and during the French Revolution exhibit religious character.

Keywords: Democracy, Religion, French Revolution, Modern, Post-modern

---

¹ Bu makale II. ASEAD Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan "Demokrasi ve Dinsel Boyutu" adlı bildirinin genişletilmiş halidir.

² Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

³ Carl Schmitt, Siyasi İlahiyat Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm, çev. A. Emre Zeybekoğlu, 5. bs., Dost Kitabevi, Ankara, 2016, s. 41.

GİRİŞ

Avrupa tarihindeki en önemli kırılma noktalarından biri Aydınlanma⁴ dönemi olmuştur. Rönesans ile başlayan reform hareketleriyle devam eden ve Fransız devrimi ile zirve noktasına ulaşan Aydınlanma ile ortaçağ sistemi yok olmuş ve 13. yy'dan itibaren, temelleri Greko-Romen ve Hıristiyanlığa dayanan modern dönem inşa edilmeye başlanmıştır. Ortaçağın yok edilmesiyle birlikte, toplumu düzenleyen Tanrı reddedilmiştir. Ortaçağda Tanrı'ya ait olan toplumsal düzeni sağlama görevi, modern dönemde, Nietzsche'nin ifadesiyle Tanrı'nın ölmesiyle birlikte, yerini politik sistemlere kalmıştır. Ortaçağdan modern döneme geçişle birlikte iktidar gökten yere inmiştir. Tanrı'nın kılavuzluğundaki yaşam, yerini merkezde insanın olduğu bir mücadele alanına dönüşmüştür. Özellikle Fransız devrimiyle birlikte Avrupa'da ortaçağ toplumunun sosyal grup yapısı ilga edilmiş⁵ ve 13.yy'da kendini gösteren ve devrimle birlikte nüfuzunu tüm kurumlarda sağlayan modern dönem başlamıştır. Modern Avrupa'nın tarihi bu anlamda Nisbet'in de belirttiği üzere, birey ve devletin ortaçağ grup yaşamının zincirlerinden kurtulma mücadelesinin⁶ tarihidir, buhranın tarihidir.

Tanrı'nın hâkimiyetindeki toplumsal yapının çökmesiyle birlikte iktidar boşluğu ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan iktidar boşluğunu insan kendisiyle doldurmak istemiştir. Tanrı yerini insana bırakmıştır. Bu anlamda merkezde Tanrı'nın olduğu bir dünyadan, merkezde “yeni Tanrı” olan insanın olduğu bir dünyaya geçiş olmuştur. Düzeni sağlama adına ideolojiler üretilmiştir. Bu yüzden ideolojiler modernitenin ürünüdür.

Modern dönemle birlikte insanı merkeze alan pek çok sistem denenmiştir ancak modernite için en uygun politik sistem olarak demokrasi hep ön planda olmuştur. Diğer politik sistemler son kertede yıkılmıştır. Özellikle çift kutuplu dünyadan tek kutuplu dünyaya geçişle birlikte demokrasi politik sistem olarak rakipsiz kalmıştır.

Demokrasinin pek çok tanımı vardır. Demokrasinin birden çok tanımının bulunması aslında demokrasiyi tanımsız hale getirmektedir. Demokrasinin belirsizliği modern ve postmodern dönemde farklı anlamlarda kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Modernitenin başlangıcında demokrasiye yüklenen anlam ile postmodern dönemde demokrasiye yüklenen anlam arasında çok büyük farklılıklar vardır. Modern dönemde dinsel bir karakter sergileyen demokrasi, postmodern dönemde bu karakterinden uzaklaşmıştır.

⁴ Gregory Fremont-Barnes, *Encyclopedia of the Age of Political Revolutions and New Ideologies, 1760-1815*, First Edition edition Westport, Conn: Greenwood, 2007.

⁵ Nisbet Robert, *Community and Power*, Oxford University Press, London, 1953, s. 102

⁶ a.g.e., s. 80

1. DEMOKRASİNİN DİNSEL BOYUTU

Demokrasi, Schmitt'in de belirttiği üzere dünyevileştirilmiş ilahi kavramlardan biridir. Demokrasinin en temel özelliği olan eşitlik düşüncesi, Nietzsche'nin de belirttiği üzere, Hıristiyan eşitlik anlayışından doğmuştur⁷. Demokrasinin temel ilkeleri, eşitlik ve özgürlük arketipleri, sekülerleşmiş ilahi kavramlardır. Fransız Devrimi ile birlikte ortaya çıkan cumhuriyetçiliğin peygamberi olan Rousseau'nun "Toplum Sözleşmesi", dinsel olanın sekülerleşmesinin en güzel örneğini oluşturmaktadır. Fransız devrimi esnası ve sonrasındaki demokrasi anlayışı dinsel bir nitelik taşımaktadır.

1.1. Modernite ve Demokrasi

Ortaçağda toplumsal düzen Tanrı ile sağlanırdı. Kral, tanrının cisimleşmiş haliydi. İktidar yukarıdan gelip yeryüzüne kendini dayatırdı ancak Aydınlanma süreci ile birlikte iktidar yeryüzüne çekilip alttan gelmeye başlamıştır. Bu şekilde iktidarın anlamı da değişikliğe uğramıştır: Bizi aşan şeyin temsilinden çıkarlarımızın temiline dönüşmüştür iktidar⁸. Ortaçağdan modern döneme geçişle birlikte Tanrı ölmüştür, ancak yeni Tanrı icat edilmiştir, yeni bir din icat edilmiştir. Tanrının merkeziliği "akıl" sahibi olan bireye verilmiştir, iktidar gökten indirilip yere verilmiştir. Bu çerçevede bireyin anlamı da değişmiştir. Tanrıyı bilen insan kendini bilen insana dönüşmüştür⁹. Dünyevi din oluşturulmuştur. Moderniteyle birlikte tam olarak vuku bulan şey aslında dine dayalı kolektif birliğin yerine alternatif bir kolektif birliğin yaratılmasıdır. Din üzerinden kurulan kolektiflik artık siyasallık üzerinden kurulmaya başlanmıştır.¹⁰ Bu anlamda Tanrının görevi, demokrasiye nakledilmiştir. Modern politik sistemler dünyevi dinin cennetini oluşturma çabalarıdır, başarısız çabalarıdır.

Modern dönem, modern dini üretmiştir ve bu dinin Tanrısı insandır. Modern öncesi dönemdeki "yaratıcı Tanrı", modern dönemde yerini "yaratıcı İnsan"a vermiştir. İnsan, Tanrı olmuştur. Tanrı insanı yaratırken, İnsan da devleti yaratmıştır.¹¹ Tanrının hâkimiyetindeki toplumda düzeni sağlayan, bireyin, tanrısal iktidarın cisimlenişi olan kralla iletişimini sağlayan yerel ve sosyal güçler bu ilahi düzenin bir yansımasıdır. Modern dönemde ise toplumsal hayatı düzenleyen, bireyin iktidarla ilişki kurmasını sağlayan, birey-devlet arasındaki ilişkileri gerçekleştiren demokrasidir. Bu anlamda demokrasi, tanrısal düzeni sağlamaktadır.

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Julian Young, *Nietzsche*, çev. Bülent O. Doğan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015

⁸ Marcel Gauchet, *Demokrasi İçinde Din/ Laikliğin Gelişimi*, çev. Mehmet Emin Özcan, Dost Kitabevi, Ankara, 2000, s. 25.

⁹ Robert Nisbet, *Sosyolojik Düşünce Geleneği*, çev. Yusuf Kaplan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2013, s. XXVI.

¹⁰ Marcel Gauchet, *Yurttaşımı Arayan Demokrasi*, çev. Zeynep Savaşçın, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 61-62.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Thomas Hobbes, *Leviathan*, çev. Semih Lim, 15. bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017.

Demokrasinin temeli insandır. Macpherson'un ifade etmiş olduğu üzere demokrasi ile amaçlanan insandan alınan verimliliğin en üst noktaya çıkartılmasıdır. Bu da demokrasinin temel koşulu olan “dahil olma”yı gerektirmiştir.¹² Bunun için ortaçağda düzeni sağlayan tanrısal hukukun yerine yeni bir hukuk gerekli olmuştur. Modernite tanrısal hukukun reddedilmesiyle dağılan cemaatin, yapay bir sözleşmeyle yenide oluşturulma çabasıdır. Bu yapay sözleşme modernitenin temelidir. Bu yapay sözleşme Rousseau'nun “Toplum Sözleşmesi”dir. Toplum sözleşmesi ile yeni bir toplum inşa edilmiştir. Birey-birey ve birey-devlet ilişkilerini düzenleyen yapay bir sözleşmedir. Bu ilişki tarzı ise demokrasi olmuştur. Bu ilişki tarzını düzenleyen toplum sözleşmesinin iki arketipi eşitlik ve özgürlüktür.

Demokrasinin nasıl sekülerleştirilmiş ilahi bir kavram olduğunu gösteren en önemli noktalardan birisi Rousseau'nun toplum sözleşmesidir. Toplum sözleşmesi aslında düşünüş öğretisinin sekülerleşmiş halidir. Özgürlük ve eşitlik kavramları dinsel kökenli kavramlardır. Düşüş öğretisi bu iki kavramı ortaya çıkartmış ve toplum sözleşmesinin temelini oluşturmuştur. İnsanın tanrısal düzenden kurtulma çabası, özgürleşme çabası, insanı tanrısal seviyeye yükseltmiş ve böylece Tanrı ile eşit konuma gelmiştir. Düşüş, yukarıya bağımlılıktan kurtulmadır, özgürleşmedir.¹³ Rousseau, toplum sözleşmesini kutsallaştırmıştır ve bunu da doğal hukukla gerçekleştirmiştir. Hıristiyanlıktaki düşünüş öğretisi nasıl ki cennetten bir düşme ise, aynı şekilde Rousseau'nun toplum sözleşmesi de doğal durumun bozulmasıdır. Doğal durum -tabiat- cennete tekabül etmekte iken, doğal durumun bozulması düşüşe denk gelmekte ve toplum sözleşmesi ile tekrardan Tanrısal düzenin sağlanması amaçlanmaktadır.

Demokrasinin dinsel niteliği yapısından kaynaklanmaktadır. Eski rejim sonrası dönemle birlikte demokrasi kendisini mutlak gerçeklik, tek gerçeklik olarak sunmuştur. Robespierre'nin Paris sokaklarındaki nutukları ile, Danton'un komitelerdeki konuşmaları ile başrahabin Notre Dame katedralindeki vaazı arasında hiçbir farklılık yoktur. Demokrasiye bu nitelik kazandıran, tanrının kendisi değildir. Demokrasiye bu nitelik kazandıran aynı zamanda Tanrı'ya da bu niteliği kazandıran şeydir. Her ikisini eşit kılan nokta kendilerini tek gerçeklik olarak görmeleridir: Mutlakiyetçilik. Demokrasi kendisini mutlak bir gerçeklik olarak sunarak, kendisini tanrısalılaştırmıştır. Tanrının reddedilmesiyle Tanrı, özne görevini kaybetmiş ve yerini toplum almıştır. Bu devir işlemi Fransız Devrimi ile tamamlanmıştır. Fransız Devrimi ile gerçekleşen şey sadece form değişikliğidir. Demokrasiye dinsel nitelik kazandıran, mutlakiyetçiliğin devamcısı olmasıdır. Bu anlamda Fransız devrimi, Tocqueville'nin de ifade etmiş olduğu üzere, merkezileşmenin sekülerleştirilmiş halidir.¹⁴

Tanrının bir, bölünemez gücü halkın eline geçmiştir. Halkın iradesi yüksek bir iradedir, kutsal iradedir. Nasıl ki hiçbir hakikat, iyi, Tanrının iradesini aşamaz, aynı şekilde halkın iradesini de aşamaz. Demokrasiyi dinsel kılan da iradenin bu mutlakiyetçiliğidir. Ancak demokrasi sadece halkın erki midir? Burada tekrardan demokrasinin ne olduğu sorusu ile karşılaşmaktayız. Demokrasiye dinsel nitelik kazandıran en önemli sebep yurttaşlık vurgusudur. Ancak demokrasi sadece yurttaşlık mıdır? Eğer demokrasiyi Fransız Devrim'i sonrasındaki gibi düşünürsek, demokrasinin temel ve tek koşulu yurttaşlıktır. Bu anlamda dinseldir.

¹² Robert A. Dahl, *Demokrasi Üzerine*, çev. Betül Kadioğlu, 2. bs., Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010, s. 89.

¹³ Tage Lindbom, *Demokrasi Miti*, çev. Ömer Baldık, İnsan Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 28-32.

¹⁴ Tocqueville Alexis, *Eski Rejim ve Devrim*. Çev. Turhan Ilgaz, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2004Ss. 9-19

Ancak çağdaş anlamda demokrasi, devrim sonrası Fransa cumhuriyetinden çok daha farklı dolayısıyla dinsel olandan çok daha farklı bir şeydir. 1789 sonrasındaki demokrasi anlayışı cumhuriyetçidir. Cumhuriyetçiliği gerçekleştiren yurttaşlıktır. Ancak devrim sonrası Fransa'nın cumhuriyetçi sistemi demokratik sistem değildir. Fransız cumhuriyet sistemi ile demokratik sistem arasında zıtlık vardır. Yurttaşlık, demokrasinin vazgeçilmez koşuludur ama demokrasinin tek koşulu değildir. Cumhuriyet demokrasinin vazgeçilmezidir ancak cumhuriyet demokrasiye de karşı işleyebilir ve totaliter yapılanmalara sebep olabilir.¹⁵

Demokrasiye asıl anlamını veren halkın erki olmasıdır ancak bu her bireye özgürlüğün verilmesiyle gerçekleşir. Devrim sonrası Fransız cumhuriyetinde amaç türdeşliğin sağlanmasıdır. Ancak demokrasi türdeşlik değildir. Çağdaş demokraside özgürlük iktidardan kaçınmaktır, türdeşliğin aksine çeşitliliği sağlamak ve onu korumaktır.¹⁶

SONUÇ

Postmodern dönemle birlikte yeni manasına kavuşan (modern) demokrasi, sekülerleştirilmiş ilahi bir kavramdır. Yeniden ortaya çıkışı itibarıyla modern döneme tekabül etmesine karşın, ortaçağ feodal toplumsal yapısının son kalıntılarının ortadan kaldıran Fransız Devrimi'yle birlikte tekrar vücut bulmasına karşın, demokrasi gerek işlevi gerekse de yapısı açısından dinsel nitelik sergilemektedir. Demokrasi, tanrısal düzenin yıkılması sonucu insan iradesine dayanan kolektif birliği inşa etme aracıdır, ayakta Bu sebeple demokrasinin işlevi aslında tanrısal bir işlevdir. Ancak demokrasi sadece işlev açısından değil, yapı açısından da tanrısal bir nitelik kazanmaktadır. Modern dönemdeki demokrasi düşüncesinin mutlakiyetçiliği ve evrenselliği yapısal açıdan demokrasiye dinsel bir nitelik katmaktadır. Tanrı'nın mutlak ve herkesi kapsayan hakimiyeti, modern dönemde seküler bir kavram olan "demokrasi" ile vuku bulmuştur. Bunlardan dolayı demokrasi hem işlev hem de yapı açısından seküler ilahi bir kavramdır.

¹⁵ Alain Touraine, *Demokrasi Nedir?*, çev. Olcay Kunal, 6. bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 105–6.

¹⁶ a.g.e., ss. 42–43.

KAYNAKÇA

- DAHL Robert A. (2010). *Demokrasi Üzerine*, çev. Betül Kadioğlu, 2. bs., Phoenix Yayınevi, Ankara.
- FREMONT-BARNES Gregory. (2007). *Encyclopedia of the Age of Political Revolutions and New Ideologies, 1760-1815*, First Edition edition., Westport, Conn: Greenwood.
- GAUCHET Marcel. (2000). *Demokrasi İçinde Din/ Laikliğin Gelişimi*, çev. Mehmet Emin Özcan, Dost Kitabevi, Ankara.
- . (2013). *Yurttaşını Arayan Demokrasi*, çev. Zeynep Savaşçın, İletişim Yayınları, İstanbul.
- HOBBS Thomas. (2017). *Leviathan*, çev. Semih Lim, 15. bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- LINDBOM Tage. (1998). *Demokrasi Miti*, çev. Ömer Baldık, İnsan Yayınları, İstanbul.
- JULIAN Young. (2015). Nietzsche, çev. Bülent O. Doğan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- NISBET Robert. (2013). *Sosyolojik Düşünce Geleneği*, çev. Yusuf Kaplan, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- NISBET Robert. (1953). *Community and Power*, Oxford University Press, London.
- SCHMITT Carl. (2016). *Siyasi İlahiyat Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, çev. A. Emre Zeybekoğlu, 5. bs., Dost Kitabevi, Ankara.
- TOCQUEVILLE, Alexis. (2004). *Eski Rejim ve Devrim*. Çev. Turhan Ilgaz, 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- TOURAINÉ Alain. (2015). *Demokrasi Nedir?*, çev. Olcay Kunal, 6. bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.